

Ik lijd aan Aids, ik ben op weg naar het graf maar doe onderweg nog déze voorstelling

Op 16 april 1994 overleed Ron Vawter. In dit essay, geschreven begin maart, na het bijwonen van enkele repetities en een voorstelling, beschrijft Rudi Laermans Philoktetes-Variaties als een 'grafvoorstelling' waarin niets is wat het lijkt. Het werd Vawters laatste werkstuk, zijn artistiek testament.

'La victoire sur la mort n'est nullement son élimination abstraite, c'est à la fois son détrônement, sa rénovation, sa transformation en joie: l'"enfer" a explosé et s'est déversé en une corne d'abondance.' (M. Bakhtine).

1.

Wie is Philoktetes? Overeenkomstig de Griekse overlevering erfde Philoktetes, zoon van Koning Poias, van Herakles de boog en de giftige pijlen waaraan de latere godheid tijdens zijn aardse bestaan meermaals de overwinning had te danken. Herakles overhandigde de jonge Philoktetes het geduchte wapentuig in wel heel bijzondere omstandigheden. De door afschuvelijke pijnen geplaaide Herakles had voor zichzelf op de berg van Oita een brandstapel van eikehout en olijftakken laten oprichten: alleen de dood leek hem uit zijn lichamelijk lijden te kunnen verlossen. Maar toen Herakles op de brandstapel was gedragen, wilde niemand van de omstanders het vuur aansteken, hoezeer hij er hen ook om smeekte. Uiteindelijk voldeed Philoktetes op bevel van zijn vader aan Herakles' verzoek, waarop die de jongen

uit dankbaarheid zijn legendarische boog en de giftige pijlen schonk.

Anders dan men misschien zou verwachten, waren Herakles' pijnen niet het gevolg van hem door menselijke tegenstanders toegebrachte verwondingen: hij werd per ongeluk geveld door het giftige bloed van de dode centaur Nemos. In dat ongeluk had de door liefde verblinde Deianeira, Herakles' vrouw, een belangrijke hand. Zij zond Herakles een zelfgeveven feestkleed dat ze aan de binnenzijde met het bloed van Nessos had ingesmeerd. De stervende Nessos had haar namelijk verteld dat, aangebracht op een kleed van Herakles, het uit zijn wonde stromende bloed haar man in vuur en vlam voor haar zou zetten. Bloed of kleed mochten echter aan zonlicht noch vuur worden blootgesteld. Herakles wist van deze waarschuwing niets af, en trok nietsvermoedend het hem toegezonden kleed aan net voor hij een offervuur ter ere van Zeus ontstak. Het met Nemos' bloed ingesmeerde liefdeskleed veranderde zo in een doodskleed: 'Plotseling weerklonk een afgrijselijke kreet en de verschrikte omstanders zagen Herakles wanhopig rukken aan het kleed dat aan

zijn lichaam leek te kleven. Men trachtte hem te helpen maar hij sloeg als een bezetene om zich heen: het gif van Nessos' bloed drong overal in zijn vlees en verteerde het als vuur. Razend van ondukbare pijnen en brullend als een gewond dier stormde hij het gebergte in en wierp zich in een rivier om het vuur te doven, maar het gif brandde er des te feller door'.

Door liefde verblind handelen, giftig bloed, 'ondukbare pijnen', dood: de actualiteit van het verhaal over de stomme, letterlijk ongelukkige dood van de onoverwinnelijk geachte Herakles behoeft allicht geen commentaar.

2.

Philoktetes-Variaties is een voorstelling hors catégorie: ze valt in geen van de gangbare genres van podiumkunst in te passen, ze onttrekt zich aan de bestaande indelingen. Ogenscheinlijk gaat het om een wat experimenteel ogende theatervoorstelling waarin regisseur Jan Ritsema netjes na elkaar drie moderne bewerkingen van Sophokles' tragedie over de figuur van Philoktetes ensceeneert. In werkelijkheid is *Philoktetes-Variaties* noch multimediaal theater (er zijn ook video's van Leslie Thornton, en live-muziek van Henry Threadgill), noch multiculturele moeijdkdoenerij (de teksten van John Jesurun, Heiner Müller en André Gide worden in de oorspronkelijke talen gebracht, ook al zijn de drie acteurs lang niet altijd allen het Amerikaans, het Duits of het Frans machtig). Laten we deze hedendaagse reeks van variaties op een antieke tragedie eenvoudigweg een grafvoorstelling noemen, een stuk waarin een acteur ten grave wordt gedragen en deze begrafenis tegelijk ook nog op het podium wordt geënsceeneerd. Ron Vawter incarneert in *Philoktetes-Variaties* drie maal na elkaar het hoofdpersonage, maar zijn in de loop van het stuk meermaals getoonde naakte lichaam dat door paarse kaposi-uitslag is bedekt, spreekt duidelijk een andere, veel krachtiger taal dan de door hem en zijn mede-acteurs (Viviane De Muynck en Dirk Roofthoof) uitgesproken woorden. Vawters lichaamstaal laat geen enkel misverstand toe: 'ik lijd aan Aids, ik ben stervende, ik ben op weg naar het graf maar doe onderweg nog even déze voorstelling'.

De simpele en eenduidige, tegelijk vreeswekkende taal van de aangekondigde dood wint het in *Philoktetes-Variaties* al